

і самого жіночого активу серед селянської людності і відштовхувала від участі в суспільному житті найбільш порядних жінок.

Таким чином, залучити до організацій КНС, Селянські товариства взаємодопомоги, кооперації, велику кількість жінок протягом непу так і не вдалося. Про це вказували представницькі органи та місцева влада більшості регіонів. Так, окружна нарада селянок – голів та членів сільрад Полтавщини, що була присвячена питанням участі жінок у радянському будівництві, вказувала про хронічне недостатнє представництво селянок у більшості громадсько-господарських організаціях, що розгортали свою діяльність в українському селі [9.-Ф. Р.363.-Оп.1.-Спр.634.-Арк.209].

Вважається не випадковим, що сільські активістки внаслідок своєї специфіки ставали хоча й нечисленними, але досить войовничим авангардом класово-орієнтованої організації селянства, якими були КНС. І на це зокрема дуже розраховували радянські органи влади протягом соціально-економічного реформування на селі в період колективізації в Україні. Відтоді КНС стали активно використовувати жіночий актив для мобілізації із бідняцьких верств жінок-трудівниць не стільки для підвищення соціально-економічних показників, скільки для досягнення масовості й непримиренності в класовій боротьбі проти заможних верств [10, 114].

Отже, роблячи висновок із короткого аналізу жіночої проблеми при впровадженні соціально-економічних перетворень протягом непу в Україні, можна зауважити, що залучити до активної діяльності жінок-селянок протягом 20-х рр. в повній мірі не вдалося. Разом з тим, тоді існував жіночий актив, що брав участь не тільки в корисній праці по налагодженню життя на селі, але в деякій мірі сприяв класовій ворожнечі і ставав знаряддям щодо збудження антагоністичних настроїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Житомирської області
2. Державний архів Чернігівської області
3. Постанова III Пленуму ВЦ ВНС на доповідь про стан комітетів незаможних селян та заходи про поліпшення їхньої роботи // Червоне село. – 1928. – №4
4. Барвинський С. Жіноцтво і КНС // Червоне село. – 1927. – №9
5. До всіх райвиконкомів // Вісник Білоцерківського окружного виконавчого комітету рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1926. – №10. – 15 червня
6. Соціалістичне будівництво на Полтавщині (1921-червень 1941). Збірник документів і матеріалів. – Харків: "Прапор", 1984
7. Селянська правда. – 1925. – № 27. – 8-10 грудня
8. Головні християнські джерела свідчили, що саме такі якості є головними для людини, і не тільки для жінок, оскільки мудрість лише тоді є справжньою, якщо вона "мирна, чиста та скромна". Християнський ідеал жінки символічно характеризує апостол Петро: "Да будет украшением вашим... сокровенный сердца человек в нетленной красоте кроткого и молчаливого духа, что драгоценно перед богом" (Див.: Первое соборное послание апостола Петра. Гл.3)
9. Державний архів Полтавської області
10. Социалистическое строительство на Сумщине. 1921 – июнь 1941. Сборник документов и материалов. – Харьков: "Прапор", 1983

ФРОЛОВ М.О.

КОЛИШНІ МЕНШОВИКИ У ПОЛІТИЧНІЙ ЕЛІТІ СРСР ТА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Особлива роль колишніх меншовиків у політичній еліті СРСР та Радянської України в 20-30-ті роки ХХ століття ще не стала предметом дослідження вітчизняних істориків. Хоча окремі дослідники й письменники звертали увагу на особливе становище у партійно-керівному складі СРСР певної частини вихідців із РСДРП-меншовиків. Вони особливо виділяли Г.В.Чичеріна, А.Я.Вишинського, І.М.Майського, О.А.Трояновського, Л.М.Хінчука,

Д.І.Заславського, Г.І.Бройдо, М.М.Ланду, М.М.Попова, С.О.Котляра, Ж.І.Меєрзона, В.Г.Чиркіна, О.А.Єрманського, О.С.Мартінова-Пікера, Я.З.Сурица, С.І.Аралова та інших. Серед цих дослідників треба назвати авторів біографічного дослідження про Г.В.Чичеріна, яке з'явилося у 70-ті роки І.Горохова, Л.Замятіна та І.Земскова [1], письменників С.Дангулова [2], О.Солженіцина [3] та А.Ваксберга [4], публіциста О.Лациса [5]. Їх висновки і спостереження щодо ролі й місця у радянській політичній еліті 20-30-тих років колишніх меншовиків мали фрагментарний характер, тому вони не могли охопити цю тему і дослідити, як через свій перехід до РКП(б) – ВКП(б) їх певна частина досягла вершин влади.

До початку 1926 року до ВКП(б) перейшли вихідці із 25 загальноросійських і національних політичних партій (до КП(б)У перейшли на цей час вихідці із 16 українських, загальноросійських та іноземних політичних партій, що діяли у 1918-1925 рр. в Україні). Серед них, колишні меншовики склали значну більшість протягом всього періоду існування у РКП(б) – ВКП(б) масового прошарку вихідців із інших політичних партій, тобто до кінця 30-тих років та масових сталінських репресій. Так, за даними партійного перепису 1922 року із загальної кількості членів РКП(б), які перейшли з інших партій, що складало 22517 осіб – 11988 осіб (53,3%) були колишніми меншовиками або меншовиками-інтернаціоналістами. Це було значно більше, ніж кількість у лавах більшовиків колишніх лівих есерів (2854 осіб або 12,7%), правих есерів (3955 осіб або 17,5%), анархістів (631 особа або 2,8%) та представників інших політичних партій [6, 45].

В окремих більшовицьких організаціях національних республік, які згодом остаточно об'єдналися у СРСР, колишні меншовики становили основний склад вихідців із інших політичних партій, що перейшли до РКП(б). Це в першу чергу мало відношення до радянської Грузії та України. Наприклад, у Грузії, в 1922 році колишні меншовики склали 74% (510 осіб) від загальної кількості тих, хто перейшов до більшовиків з інших партій [7, ф.17, оп.7, спр.98, арк.24].

У КП(б)У на цей час колишні меншовики склали 40,7% (1932 особи) від загальної кількості вихідців із інших політичних партій. Це було значно більше, ніж кількість вихідців із лівих українських політичних партій, яких керівництво ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У без вагань і жалю вичистило зі своїх лав під час партійної чистки 1921 року. Залишилось тільки 118 колишніх боротьбистів, 45 колишніх борьбистів і 34 колишніх членів Української комуністичної партії [8, ф.1, оп.20, спр.1317, арк.3].

Ця тенденція і пропорція у КП(б)У залишилась до кінця 30-тих років, що свідчило про те, що у Радянській Україні керівники більшовиків у 20-30-ті роки, особливо В.І.Ленін та Й.В.Сталін, більше боялись потенційного або реального націонал-комунізму колишніх членів лівих українських партій, ніж соціал-демократизму колишніх меншовиків (на 1 січня 1937 року з 2769 членів КП(б)У, які раніше належали до інших політичних партій – 602 особи були колишніми членами РСДРП-меншовиків, ще 11 осіб були у минулому меншовиками-інтернаціоналістами і тільки 180 осіб колишніми боротьбистами і укапістами) [7, ф.17, оп.7, спр.523, арк.22].

Треба звернути увагу на певну тенденцію щодо вихідців із РСДРП-меншовиків, яка сформувалась під час проведення більшовицькою владою у 20-ті роки політики непу. У цей час вони масово переходили до РКП(б) – КП(б)У так, як політика непу малопротиречила їх соціал-демократичній ментальності. Загальновідомим, у зв'язку із цим, є факт прийому до більшовицької партії на XII з'їзді РКП(б) у 1923 році відомого члена ЦК РСДРП-меншовиків у роки революції і громадянської війни О.С.Мартінова-Пікера, який неодноразово підкреслював у своїх роботах 20-тих років думку про те, що неп є поверненням до основ соціал-демократії. До речі, еволюція О.С.Мартінова-Пікера від меншовизму до більшовизму відбулась в Україні, де він після громадянської війни працював техніком на одному з цукрових заводів.

Аналізуючи результати партійного перепису 1922 року, треба брати до уваги, що

кількість колишніх меншовиків, як і вихідців із інших політичних партій у РКП(б) до серпня 1921 року, тобто до початку партійної чистки, була значно більшою. Доповідаючи результати партійної чистки 1921 року, за дорученням ЦК М.І.Шкірятов на одинадцятому з'їзді РКП(б) звернув на це увагу. Він підкреслив, що під час партійної чистки з лав більшовиків було виключено 2154 колишніх меншовиків, 1134 колишніх лівих есерів, 944 колишніх правих есерів, 222 колишніх анархістів, 1113 вихідців із інших політичних партій [9, С.376].

Здійснений аналіз дозволяє вважати, що найбільша кількість колишніх меншовиків – 14142 особи була у лавах РКП(б) у 1921 році, тобто наприкінці громадянської війни на основних територіях колишньої Російської імперії. Це був на той час багаточисельний прошарок всередині більшовицької партії, представники якого мали, дуже часто, високий інтелектуальний потенціал, професійну підготовку, досвід багаторічної політичної боротьби, що дозволяло вже до 1921 року певній частині колишніх меншовиків зайняти своє місце у радянській політичній еліті, що формувалася на однопартійній основі РКП(б) – ВКП(б) у 20-ті роки.

Так, за особистою ініціативою В.І.Леніна народним комісаром іноземних справ більшовицького уряду був призначений у березні 1918 року Г.В.Чичерін, який до цього часу був членом ЦК РСДРП-меншовиків і протягом багатьох років, перебуваючи в еміграції в Англії, вів гостру полеміку, практично з усіх політичних питань, з більшовиками [1, 39-53]. Він привів за собою у радянську дипломатію таких відомих меншовиків, як І.М.Майський, О.А.Трояновський, Я.З.Суриц, М.І.Йорданський, В.І.Копп.

Заступником наркома освіти А.В.Луначарського у 1920-1924 рр. був колишній меншовик Е.А.Літкенс, діяльність якого на цій посаді високо оцінювала стара більшовицька гвардія, яка все більше перетворювалась у елітарний осередок [10, 255-256, 274-275].

Відомим організатором радянського кооперативного руху, який був особливо важливим в умовах нової економічної політики більшовиків, був Л.М.Хінчук, який ще в 1919 році належав до РСДРП-меншовиків та був членом ЦК цієї партії. Він вступив до РКП(б) у 1920 році та у 1921-1926 рр. працював головою правління Центральної спілки кооператорів, зробивши великий особистий внесок у реалізацію непу. Діяльність і погляди Л.М.Хінчука після 1920 року підтверджують висновок про значний рівень професіоналізму і організаторські здібності тих колишніх меншовиків, які досягли високих посад у партійно-державному апараті Радянської Росії в 1918-1922 рр., тобто у період, коли В.І.Леніна ще активно займався керівними справами, хоча його ненависть до меншовиків була загальновідомою.

Високі посади в цей період обіймали колишні меншовики: О.О.Дивільковський – помічник керуючого справами Раднаркому; А.Г.Гойбарг – заступник голови Малого Раднаркому; Л.А.Меранвіль – керуючий справами Робітничо-селянської інспекції, член Малого Раднаркому, який у 1904-1917 рр. належав до меншовиків та багато разів критикував Леніна у соціал-демократичній періодиці; В.Г.Чиркін – член президії Південного бюро центральної ради профспілок, потім один із провідних партійних керівників КП(б)У, член ВУЦВК; А.К.Пайкес – член колегії наркомату держконтролю та інші. Треба згадати, що вже у 1920-1922 рр. у апараті Раднаркому, на ключових посадах у різних наркоматах (міністерствах) працювали відомі меншовики, а потім члени РКП(б): А.Я.Вишинський, А.К.Алфьоров, О.А.Трояновський, С.О.Лозовський, Ж.І.Меєрзон, К.П.Злінченко, М.А.Рейснер. На високих партійних і військових посадах робили свою кар'єру в політичній еліті Радянської Росії С.О.Котляр, М.М.Ланда, Г.І.Бройдо, М.М.Попов, Г.Д.Лейтензен, С.І.Аралов, В.Ф.Плетньов, Л.Г.Шапіро та інші. Вони були пов'язані багаторічною співпрацею у дореволюційному соціал-демократичному русі, особистими зв'язками з багатьма більшовицькими лідерами, особливо з 4,5 тисячею соціал-демократів-міжрайонців, які на чолі з Л.Д.Троцьким перейшли до більшовиків влітку 1917 року.

Із наведеного переліку треба виділити С.І.Аралова, який був у витоків створення могутньої військової розвідки Червоної Армії та першим її керівником. Як і у випадку з Г.В.Чичеріним, В.І.Ленін особисто залучив С.І.Аралова до роботи на відповідальній посаді, знаючи про його професійну підготовку військового розвідника царської армії [11, 37].

У партійно-державному апараті Радянської України на цей час з успіхом робили політичну кар'єру колишні меншовики М.М.Попов, Б.Й.Магідов, В.І.Рутковський, В.Г.Чиркін та інші. Наприклад, на керівних посадах у Раднаркомі (уряді) України в 1923 році були колишні меншовики: А.М.Дудник – заступник наркома землеробства, Я.М.Ряппо – заступник наркома освіти, М.Г.Гуревич – заступник наркома охорони здоров'я, Н.М.Рейхель – заступник наркома юстиції, О.М.Каттель – заступник наркома фінансів, А.К.Ігнат'єв – заступник уповноваженого наркомату пошти, Ю.В.Рудий та І.А.Олександров – перші керівники наркомату залізниць [8, ф.1, оп.20, спр.1659, арк.27]. Але треба зауважити, що у Радянській Україні в 20-30-ті роки не меншовики, серед комуністів-вихідців із інших політичних партій у КП(б)У, досягли вищих партійних посад, а вихідці із українських партій боротьбистів, борьбистів, укапістів (О.Я.Шумський, В.М.Еллан-Блакитний, Г.Ф.Гринько, П.П.Любченко, А.А.Хвиля, В.М.Качинський, М.М.Алексеев, В.П.Терлецький, А.А.Річицький, Ю.А.Мазуренко та інші) та колишні європейські соціал-демократи (Х.Г.Раковський, Ф.Я.Кон, Б.В.Скарбек). Головна особливість становища вихідців із інших політичних партій у більшовицькій еліті Радянської України була у тому, що на інших територіях СРСР до політичної еліти в основному потрапили колишні меншовики.

У радянській історіографії багато написано про те, що В.І.Ленін залучав до роботи на високих посадах у держапараті вихідців із інших політичних партій, особливо колишніх меншовиків. Але не зверталась увага на те, що В.І.Ленін не бажав і не сприяв, а, навпаки, стримував зростання авторитету і просування вгору в більшовицькій ієрархії колишніх меншовиків, навіть найвідоміших з них, яких він сам залучив до державної роботи. Тобто, його підхід до колишніх меншовиків у РКП(б) був досить прагматичний і цинічний.

У зв'язку з цим досить цікавою є партійна доля наркома іноземних справ СРСР з 1918 по 1930 рік, колишнього члена ЦК меншовицької партії Г.В.Чичеріна. Ленін і керівництво ЦК РКП(б) дуже цінували його як професіонала-дипломата, освічену людину, знавця європейських і східних мов, історії, культури (він написав книгу про В.Моцарта і сам виконував його твори). Про це свідчить лист Леніна до А.А.Йоффе від 1 липня 1918 року, в якому Ленін дав найвищу оцінку Чичеріну-дипломату [12, С.111]. Але це не означало, що більшовицьке керівництво вважало його своїм справжнім товаришем по партії й повністю довіряло йому. В.М.Молотов, який був у той час секретарем ЦК РКП(б) і добре знав розподіл політичних сил у більшовицькому ЦК, у бесідах з письменником Ф.Чуєвим згадував, що Чичерін такої довіри не мав, і що його не вважали міцним більшовиком через його меншовицьке минуле [13, С.235-236]. Тому Чичерін вперше став делегатом з'їзду РКП(б) тільки у 1923 році (XII з'їзд партії), після своєї відомої дипломатичної перемоги на Генуезькій конференції й підписання радянсько-німецької угоди у Рапалло [14, С.637]. Членом ЦК ВКП(б) він став тільки в 1925 році на XIV з'їзді партії, коли не підтримав Л.Б.Каменєва, Г.О.Зінов'єва та Л.Д.Троцького в їх боротьбі за владу проти Сталіна [15, С.827]. У подальшому Сталін, продовжуючи лінію Леніна, все більше перетворював наркомат іноземних справ у Раднаркомі СРСР і особисто Г.В.Чичеріна лише на виконавця політичної волі Політбюро ЦК ВКП(б) [2].

Ставлення Й.В.Сталіна до колишніх меншовиків у лавах РКП(б) – ВКП(б) було ще більше цинічним і лицемірним, ніж ленінське: з одного боку, він, прикриваючись цитатами з праць Леніна, з 1923 року активно доводив, що вони, як Л.Д.Троцький, є одним з основних джерел опозиції в середині правлячої більшовицької партії, а з іншого боку, в житті оточував себе ними, використовуючи частину з них для зміцнення своєї одноосібної влади і виконання найбрудніших справ у боротьбі з ленінською старою гвардією більшовиків. Серед них треба

назвати в першу чергу А.Я.Вишинського, Г.І.Бройдо, І.М.Майського, С.О.Лозовського, які не тільки вижили під час кривавих сталінських репресій 30-х років, а в 1939 році на XVIII з'їзді ВКП(б) були обрані до ЦК партії. Навіть його особистий секретар і особливо довірена й наближена особа, теж член ЦК ВКП(б), О.М.Поскрьобишев був до 1918 року меншовиком.

Питання особистої відданості йому, Й.В.Сталіну, було важливим для нього в оцінці політичного життя й діяльності того чи іншого колишнього меншовика більше, ніж помилки і навіть злочини. Тому є багато спогадів. Наприклад, син відомого більшовицького діяча Середньої Азії Ікрамова згадував, що Г.І.Бройдо у 1933 році ініціював масові репресії проти партійних діячів з революційним досвідом у Таджикистані, з яких 662 осіб було заарештовано та знищено [16, С.71-72].

Але вже хрестоматійним у історичній літературі став приклад Прокурора СРСР у 30-ті роки А.Я.Вишинського, який добре запам'ятався радянським людям своєї ганебною роллю у фальсифікованих судах проти старої більшовицької гвардії та колишніх більшовицьких вождів Л.Б.Каменєва, Г.О.Зінов'єва, М.І.Бухаріна та інших. Він залишив свій кривавий слід і в Україні.

Маловідомо, що Вишинський А.Я. як Прокурор СРСР, а потім як заступник голови Раднаркому СРСР і заступник наркома іноземних справ, був причетний до репресій проти частини населення Західної України і Західної Білорусії в 1939-1941 рр. Російський історик В.С.Парсаданова на основі архівних матеріалів НКВС і НКІС доводить, що А.Я.Вишинський був причетний до того, що з осені 1939 року до осені 1940 року було репресовано за політичними мотивами (головним чином депортовано у Сибір і Далекій Схід) без суду та слідства, і навіть без письмового обвинувачення 10% населення Західної України, що увійшла до складу СРСР у вересні 1939 року [17, С.26-44].

Знайомство з партійною періодикою двадцятих років свідчить, що А.Я.Вишинський своїм пером кував перемогу Сталіна у боротьбі за одноосібну владу проти соратників Леніна. Крім нього, найчастіше серед авторів політичних статей зустрічаються прізвища колишніх меншовиків: головного редактора журналу "Звезда" у 1923-1925 роках І.М.Майського, О.С.Мартинова-Пікера, Н.М.Хінчука, а в Україні - М.М.Попова. Невипадково Г.О.Зінов'єв у 1925 році, на XIV з'їзді ВКП(б), у самий кульмінаційний момент боротьби зі Сталіним, піддав нещадній критиці виступи і праці Попова, колишнього меншовика, який став сталіністом і активно боровся зі старою більшовицькою гвардією на боці Сталіна [15, С.22].

М.М.Попов був досить популярним партійним і державним діячем України у 20-30-ті роки. М.М.Попов входив до політичної еліти України того часу, займаючи вищі партійні посади. Він 7 років, з перервою для роботи у Москві, був у 1927-1937 роках членом Політбюро ЦК КП(б)У, 8 років членом Оргбюро ЦК КП(б)У [18, С.375-380, 389-393].

М.М.Попов відповідав у 20-30 роки у КП(б)У, спочатку, як завідувач відділом агітації і пропаганди, а потім - з 1933 по 1937 роки, як секретар ЦК КП(б)У, за одну із найважливіших ділянок для Й.В.Сталіна в Україні - за ідеологічну роботу. Й.В.Сталін до 1937 року, бачив у М.М.Попові свого вірного ставленика, якого він помітив ще у 1920 році, хоча той перейшов до більшовиків України тільки у 1919 році. (До того, з 1906 по 1919 рік - М.М.Попов був активним і відомим меншовиком).

Вже у 1921-1922 роках було зрозуміло, що М.М.Попов буде у КП(б)У спеціалізуватись на питаннях агітації і пропаганди. Тому його прізвище було названо першим у рішенні Політбюро ЦК КП(б)У від 3 березня 1922 року про створення спеціальної науково-дослідницької кафедри марксизму при ЦК КП(б)У, яка згодом виросла у добре відомий інститут. Цікаво, що серед членів кафедри, разом із її завідувачем М.Поповим, ми зустрічаємо ще колишнього меншовика, відомого українського марксистського філософа С.Семковського і колишнього боротьбиста, історика Д.Яворського (всього на кафедрі в 1922 році було 9 осіб) [19].

У цей період, М.М.Попов активно друкується у більшовицьких періодичних виданнях і дуже швидко стає одним із самих відомих партійних публіцистів. У 1922 році він звертає на себе увагу наступовим характером досить примітивних статей, які були розраховані на малоосвічену партійну масу. Їх назви говорять самі за себе: "На службі імперіалізму і контрреволюції" [20], "Российская контр-революция и генуэзская конференция" [21], "Перед лицом стихии" (К вопросу об эволюции политических группировок в России)" [22].

Його численні статті та історичні праці в основному були присвячені критиці діяльності всіх політичних партій Росії і України, крім РКП(б)-КП(б)У, і підтримці політичного курсу Й.В.Сталіна. Найвідомішими історичними працями М.М.Попова були: "Нариси історії ВКП(б)" і "Мелкобуржуазные антисоветские партии", "Нариси історії ВКП(б)" перевидавались на Україні 16 (!) разів з 1925 по 1934 роки і за цими виданнями можна прослідкувати як автор, рік за роком, все більше перетворювався із партійного публіциста й історика у фальсифікатора та сталінського апологета [23, 24].

М.М.Попов брав активну участь у цькуванні О.Я.Шумського в 1926-1927 роках та його усуненні з владних посад, у боротьбі проти "правого ухилу" в Україні, проти М.О.Скрипника і його чисельних прихильників у 1933-1934 роках. За це Сталін висував його на високі партійні посади не тільки в Україні, але і у Москві. У 1930 році він був обраний членом ЦК ВКП(б) і перебував на цій посаді з 1930 по 1934 роки, а з 1934 по 1937 роки був кандидатом у члени ЦК ВКП(б) [25, С.29].

М.М.Попов, своєю позицією по відношенню до Л.Д.Троцького, Л.Б.Каменєва, Г.О.Зінов'єва, націонал-комунізму в Україні, під час розгрому О.Я.Шумського і "шумськізму" завоював особливу довіру у керівництва ЦК РКП(б) і особисто Й.В.Сталіна, В.М.Молотова і Л.М.Кагановича. Йому довіряли такі особливі доручення, як, наприклад, координація дій з визволення убивці С.Петлюри Шварцбанда в 1926 році у Парижі, куди він був направлений у відрядження, згідно з рішенням Політбюро ЦК КП(б)У, отримавши на це 2400 карбованців партійних коштів [26, С.407].

Керівництво ЦК ВКП(б) підтримувало М.М.Попова у ЦК КП(б)У ще й тому, що він після повернення в Україну в березні 1933 року з Москви, де він працював завідувачем відділом у ЦК ВКП(б), повинен був виконати дві місії: допомогти П.П.Постишеву розгромити угруповання українських керівників, які орієнтувались на М.О.Скрипника і разом з С.В.Косіором, П.П.Постишевим, В.А.Балицьким бути тією групою у Політбюро ЦК КП(б)У, яка повинна була протистояти угрупованню П.П.Любченка, А.А.Хвилі, В.І.Порайка та інших вихідців із інших політичних партій у керівництві КП(б)У і державному апараті. Сталін боявся, що саме вони після самогубства М.О.Скрипника будуть намагатись проводити націонал-комуністичну лінію у КП(б)У.

Було відомо, що М.М.Попов вороже ставився до П.П.Любченко і колишніх боротьбистів. Він всіляко, разом з В.А.Балицьким і С.В.Косіором, протидіяв їм у 1934-1937 рр. У 1936 році Попов сфабрикував справу проти П.П.Любченко і з нею їздив до Й.В.Сталіна з пропозицією звільнити його від обов'язків Голови Раднаркому України і кандидата у члени Політбюро ЦК КП(б)У [27, С.68].

Крім так званої справи боротьбистів, вже доведена причетність М.М.Попова до організації масових репресій в Україні. Наприклад, проти поляків у Вінницькій області [28, С.139-146].

У 1936-1937 роках Й.В.Сталін, В.М.Молотов, Л.М.Каганович, М.І.Єжов почали з підозрою ставитись не тільки до колишніх боротьбистів у керівництві України, але і до своїх ставлеників, навіть до таких відданих йому особисто, як М.М.Попов, що й привело його до арешту в червні 1937 року і загибелі у 1938 році.

Більшість колишніх меншовиків у політичній еліті СРСР та Радянської України загинули під час масових репресій 30-тих років. З точки зору Й.В.Сталіна і його Політбюро ЦК ВКП(б), вони виконали свою історичну роль: допомогли становленню й зміцненню

більшовицької влади на теренах колишньої Російської імперії. Але їх особиста і політична доля та діяльність залишила помітне місце у політичній історії Росії й України. Його визначення й потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горохов И, Замятин Л., Земсков И. Г. В. Чичерин – дипломат ленинской школы. Издание 2-е, доп. Под общ. редакцией и со вступ. статьей А.А. Громыко. – М.: Из-во политической литературы, 1974
2. Дангулов С. Вершины горных хребтов. О Чичерине, чичеринской гвардии, их судьбах // Правда. – 1998. – 7 октября (№ 281)
3. Солженицын А. Архипелаг Гулаг. Опыт художественного исследования // Новый мир. – 1989. – №8. – С. 26, 88
4. Ваксберг А. Из жизнь, и дача... // Литературная газета. 1989. – 11 января, №2 (5224)
5. Лацис О. Перелом // Знамя. – 1988. – №6, июнь. – С. 171-172
6. Всероссийская перепись членов РКП 1922 года. Состав РКП(б) по итогам предварительной разработки. – М.: Издательское отделение ЦК РКП, выпуск 4, 1923. – 50с.
7. Російський центр зберігання і вивчення документів новітньої історії (м. Москва)
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ)
9. Одиннадцатый съезд РКП(б). Стенографический отчет. – М.: Политиздат, 1961
10. Ленин В.И. Полн. собрание сочинений. – Т. 52. – М.: Политиздат, 1963
11. Аралов С.И. Ленин вел нас к победе. Воспоминания. Издание 2-е. – М.: Политиздат, 1989.
12. Ленин В.И. Полн. собрание сочинений. – Т. 50. – М.: Политиздат, 1963
13. Чуев Ф.И. Молотов. Полудержавный властелин. – М.: Олма-Пресс, 1999
14. Двенадцатый съезд РКП(б), 17-25 апреля 1923 года. Стенографический отчет. – М.: Политиздат, 1968
15. XIV съезд ВКП(б). Стенографический отчет. – М.: Из-во «Красная новь», 1925
16. Икрамов К. Дело моего отца // Знамя. – 1989. № 6, июнь
17. Парсаданова В.С. Депортация населения из Западной Украины и Западной Белоруссии в 1939-1941 гг. // Новая и новейшая история. – 1989. – №2
18. Керівні партійні і державні органи УРСР (Інформаційно-довідкові матеріали. Підготував І.М.Шевчук) // Про минуле - заради майбутнього. – К.: Вид-во при Київ. ун-ті, 1989
19. Протокол №24 засідання політбюро ЦК КП(б)У от 3 марта 1922 г. // Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 1998. – С. 109-110
20. Попов Н. На службе империализма и контрреволюции // Вестник агитации и пропаганды. -1922. -№4-5. -С. 13-25
21. Попов Н. Российская контрреволюция и генуэзская конференция // Вестник агитации и пропаганды. -1922. -№6. -С. 17-25
22. Попов Н. Перед лицом стихии (К вопросу об эволюции политических группировок в России) // Вестник агитации и пропаганды. -1922. -№7. -С. 40-48
23. Попов Н.Н. Мелкобуржуазные антисоветские партии (шесть лекций). -М.: Из-во “Красная новь”, Главполитпросвет, 1924
24. Попов М.М. Нарис історії ВКП(б). Переклад з XVI російського переробленого видання. – К., 1934.
25. Черненко А.М. Центральный Комитет РСДРП(б)-РКП(б)-ВКП(б). 1917-1938 гг. Имена и судьбы. – Днепропетровск: из-во ДГУ, 1989
26. Литвин С. Вбивство С.Петлюри і ГПУ. До історіографії проблеми // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. -2000. -№2/4(13/15)
27. Бачинский П.П., Табачник Д.В. Афанасий Петрович Любченко // Вопросы истории. -1990. -№12
28. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 30-ті роки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. -1995. -№1/2

ІГНАТУША О.М.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕРКОВНИЙ РУХ В ПРАВОСЛАВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НА ЗАПОРІЖЖІ В 20 – 30-Х РР. ХХ СТ.

Національний рух, що сколихнув православну церкву в Україні під час революції 1917 року, дав могутній імпульс процесам її реформування. Російська Православна Церква (РПЦ) не змогла втримати організаційну цілісність. Ця нездатність виявилась не випадковою. Протягом першої половини 20-х рр. в Україні виникло кілька православних конфесій, які